

LEGENDA CHRISTIANI

KRISTIÁNOVA LEGENDA

LEGENDA CHRISTIANI

VITA ET PASSIO
SANCTI WENCESLAI
ET SANCTE LUDMILE
AVE EIUS

Edidit, in linguam Bohemicam vertit,
commentariis auxit
Jaroslav Ludvíkovský

PRAGUE
2012

KRISTIÁNOVA LEGENDA

ŽIVOT A UMUČENÍ
SVATÉHO VÁCLAVA
A JEHO BÁBY
SVATÉ LUDMILY

K vydání připravil, z latiny přeložil
a poznámkami opatřil
Jaroslav Ludvíkovský

P R A H A
2 0 1 2

©
Jaroslav Ludvíkovský 1978, dědicové 2012

ISBN 978-80-7429-291-0

NA PAMĚŤ SVÉ ŽENY
MUDr. MARIE VŠEVIDOVÉ-LUDVÍKOVSKÉ

runt; Moravie dehinc properantes, pristinum ducem
reducentes, loco proprio restituunt. Quoniam vero
isdem princeps Moravie degens, omnipotenti Deo
125 votum voverat, videlicet quo, si eum Dominus ad pro-
pria cum honore reduceret, basilicam in honore beate
Dei genitricis et perpetue virginis Marie edificaret,
reversus sine mora votum suum implere studuit in
ipsa civitate Pragensi. Hic primus fundator locorum
130 sanctorum congregatorque clericorum et tantille, que
tunc fuit, religionis institutor extat.

⟨ 3. ⟩

3,1 Habuit eciam et uxorem nomine Liudmilam, filiam
Slaviboris comitis ex provincia Sclavorum, que Psou
antiquitus nuncupabatur, nunc a modernis ex civitate
noviter constructa Mielnik vocitatur. Que sicut par ei
5 fuerat in errore gentilitatis, immolando simulacris,
ita et in religione Christiana imitando, immo precel-
lendo virtutes sui viri, facta est vere Christi famula.
Suscepit autem ex ea sepe memoratus princeps tres
filios totidemque filias, et ut ei beatus Metudius pro-
10 phetico ore predixerat, cottidianis incrementis cum
omni gente sua regnoque augmentabatur. Peractoque
temporis sui cursu, plenus dierum bonitateque, diem
clausit ultimum, tricesimum quintum vite sue com-
plens annum. Suscepitque pro eo regnum eius primo-
15 genitus filius Spitigneu, cunctis virtutibus bonitatis
famaque sanctitatis admodum fulgens. Imitator si-
quidem patris factus, fundator extitit ecclesiarum Dei,
congregator sacerdotum clericorumque, perfectusque

na Moravu, přivedou dřívějšího vévodu zpět a znovu ho dosadí na jeho místo. Poněvadž pak tento kníže, když dlel na Moravě, učinil Bohu všemohoucímu slib, jestliže ho Pán přivede se ctí zpět do vlasti, že postaví baziliku ke cti blahoslavené matky boží a věčně neporušené Panny Marie, když se vrátil, bez prodlení hleděl splniti svůj slib na samém hradě Praze. Ten platí za prvního budovatele míst svatých, shromažďovatele kněží a zakladatele víry křesťanské, tenkrát ovšem ještě nepatrně rozšířené.

3.

Měl také manželku jménem Ludmilu, dceru knížete Slavibora, z kraje slovanského, který se dříve jmenoval Pšov a který dnešní lidé nazývají nyní podle nově vystavěného hradu Mělnickem. A jako se mu tato rovnala v bludu pohanském, obětujíc modlám, tak také napodobujíc ho v náboženství křesťanském, ba vynikajíc ctnostmi nad ctnosti svého muže, stala se vskutku služebnicí Kristovou. Měl pak s ní často jmenovaný kníže tři syny a tolikéž dcer, a jak mu blahoslavený Metoděj prorockými ústy předpověděl, každodenně více moci nabýval i s veškerým svým národem a knížectvím. A dokonav běh času svého a naplniv dobrými skutky své dni, uzavřel den poslední dovršiv třicátý pátý rok svého života. I ujal se po něm vlády jeho prvorozený syn Spytihněv, všelikými ctnostmi dobré povahy a pověstí svatosti nadmíru se skvící. Neboť napodobuje svého otce, zakládá chrámy boží, shromažďoval kolem sebe kněze a kleriky,

in fide Christi, peractis vite sue annis XL, luce ex hac
20 migravit, astra petens. Cuius post transitum frater
eius Wratizlau regni suscepisse dinoscitur gubernacula,
ducens uxorem nomine Dragomir, ex provincia
Sclavorum paganorum, que Ztodor dicitur, Iezabeli
illi assimilendam, que prophetas malicia sua trucidavit,
25 vit, seu Eve, prothoplasti uxori, que Cain et Abelem
enixa est. Siquidem Dragomir peperit ex ipso principe
natos binos, unum vocitatum Wenceslau, alterum vero
Boleslau. Sed hec locum suum prestolantur.

Igitur religiosa matrona Liudmila viduata viro, orba-
30 ta iam filio uno maiore, in domo propria consistens,
memorans pristine ignorancie errorisque, cottidie
cum lacrimis preterita deflebat crimina. Et sicut ante
35 dem exhiberat membra sua servire immundicie et
iniquitati ad iniquitatem, ita demum exhibebat ea-
dem servire iusticie in sanctificationem, dicens illud
apostoli: Quem fructum habui tunc in illis, in quibus
nunc erubesco?

Testantur hec inopie pauperum frequenter sublevate
ab ea, quorum indigenciis ut mater obsequebatur, esu-
40 rientes alens, sicientes refocillans, peregrinos et ege-
nos vestimentis tegens. Testantur eciam clerici, quos
devota mente ceu natos propios procurabat. Cunctis
eciam hiis silentibus testantur case Christi, quas di-
versis ditavit opibus auri et argenti, non ut quibusdam
45 moris est, ex rapinis vel substantia egencium, sed de
sibi collata a Deo substantia. Pia atque mansueta in
cunctis, omnibusque benevolencie fructibus repleta,
in elemosinis larga, in vigiliis pernox, in oracione
devota, in caritate perfecta, in humilitate profusa, in

jsa dokonalý ve víře Kristově a dovršiv čtyřicet let svého života, odešel z tohoto světa k hvězdám. Po jeho smrti se ujal správy knížectví, jak známo, bratr jeho Bratislav, jenž měl manželku jménem Drahomiř, ze Stodoran, země pohanských Slovanů, kterou třeba přirovnati k oné Jezabel, jež ve své zlobě vraždila proroky, nebo k Evě, manželce prvního člověka, která porodila Kaina a Abela. Neboť Drahomiř povila tomuto knížeti dva syny, jednoho jménem Václava, druhého pak Boleslava. Ale o tom bude řeč až na příslušném místě.

Tedy zbožná paní Ludmila, ovdověvši a ztrativši již i staršího ze svých synů, zůstávala ve svém domě, vzpomínajíc své dřívější nevědomosti a bludů, a každodenně v slzách oplakávala minulé hříchy. A jako dříve dovolovala svým údům sloužiti nečistotě a nepravosti pro nepravost, tak nyní je přiváděla k službě spravedlnosti pro posvěcení, říkajíc s apoštolem: „Jaký užitek jsem měla tehdáž z toho, zač se nyní stydím?“

O tom svědčí to, jak zmírňovala často bídu chudých, jimž jako matka v nedostatku pomáhala, hladové živíc, žíznivé osvěžujíc, cizince a nuzné šatem odívajíc. Svědčí o tom také kněží, o něž se obětavě starala tak jako o vlastní syny. A kdyby tito všichni mlčeli, dosvědčují to příbytky Kristovy, jež obohatila poklady zlata a stříbra, nikoli, jak někteří činí, z loupeží a z majetku nuzných, ale z majetku, jenž jí byl od Boha svěřen. Byla zbožná a mírná ve všem a všelikých plodů laskavosti plná. V almužnách byla štedrá a v nočních pobožnostech vytrvalá, v modlení nábožná, v lásce dokonalá, v pokoře mezi neznající,

50 obsequiis servorum Dei succincta tantum, ut quibus
diurne lucis solacium minime adimplere valeret,
noctis in latibulo domesticorum per manus solacia
allegare desudaret, ewangelicum implens illud, quo
iubetur agapen agere ignorante sinistra nostra, quid
55 faciat dextra. Verum cuncta virtutum eius insignia Mt 6,3
stilo si conemur depingere, lux diurna nobis ante
deficiet quam pagina. Et quidem ianua domus eius
nocte dieque omni transeunti patuit, ita ut cum beato
Iob proclamare valeret: Ostium meum viatori patuit, Iob 31,32;
60 oculus fui ceco et pes claudio – mater orphanorum, 29,15
viduarum consolatrix, victorum seu carceratorum in-
defessa visitatrix et in cunctis operibus perfecta bonis.

Igitur, uti prelibavimus, cum prefatus dux Wratislau
in regno fratris sui defuncti succederet, firmato regno
65 basilicam in honore beati Georgii martyris statuit,
sed morte preventus, eius consecracionem diu desi-
deratam minime perspexit. Filium vero suum etatis
preeuntis Wenceslaum estuantis animi in lege divi-
na litteris imbuendum tradiderat in civitatem, que
70 Budecz nuncupatur, ubi ab antecedente fratre suo
Spitigneo in honore principis apostolorum beati Pe-
tri consecrata inerat et inest ecclesia. Cumque sagax
ingenio cuncta, que a pedagogo sibi tradita forent,
Spiritu sancto inspirante, alte memorie contraderet,
75 genitore interim ex hac vita migrante annorum fere
triginta trium, revocatur metropolitanam in urbem
Pragam, sedemque in paternam ab omni plebe sub-
limatur. Sed quoniam puericie vel adolescencie nec-
dum perfecte florem inundaverat, inito cuncti satrape

v péči o sluhy boží tak pohotová, že těm, kterým nestačila poskytnouti pomoci za denního světla, horlivě ji posílala v temnotách noci po svých služebnících, naplňujíc onen příkaz evangelia, podle něhož máme udělovati almužnu tak, aby nevěděla naše levice, co dělá pravice. Avšak kdybychom chtěli všechny projevy jejich ctností pérem vyličiti, dříve by se nám nedostávalo světla denního než stránek knihy. Neboť dveře jejího domu byly dnem i nocí otevřeny pro každého, kdo šel kolem, takže mohla s blahoslaveným Jobem volati: „Dveře mé byly otevřeny počestnému, okem bývala jsem slepému a nohou chromému – tato matka sirotků, utěšitelka vdov, neúnavná navštěvovatelka spoutaných a uvězněných, ve všelikých dobrých skutcích dokonalá.

Když se tedy, jak jsme už poznamenali, jmenovaný vévoda Vratislav ujal vlády po svém zemřelém bratru, upevniv své panství, založil baziliku ke cti blahoslaveného Jiří mučedníka, ale byv překvapen smrtí, nespátřil jejího posvěcení, po němž dlouho toužil. Svého pak staršího syna Václava, hochu vroucí mysli, dal na vzdělání v zákoně božím a v písmě na hrad, jenž se nazývá Budeč, kde byl a je kostel zasvěcený od jeho bratra a předchůdce Spytihněva ke cti knížete apoštolů blahoslaveného Petra. A když, bystrého jsa rozumu, všechno, co mu učitel vykládal, přispěním Ducha svatého hluboko do paměti si vštípil a když mezitím jeho otec asi v třiatřiceti letech z tohoto světa odešel, byl povolán do hlavního hradu Prahy a na stolec otcovský od všeho lidu byl povýšen. Ale poněvadž ještě neodrostl věku chlapeckému nebo jinouškému, všichni velmožové, pojavše moudrý záměr,

80 prudenti consilio, beate memorie Liudmile, Christi
famule, ducem ipsum rudem cum fratre suo Boleslao
educandos commiserunt, donec illis robur etatis fa-
vente Deo accresceret.

Quo viso mater supradictorum puerorum, que viduata
85 viro solio eiusdem utebatur, dyabolo instigante totum
venenosi pectoris animum in famulam Dei Liudmilam
accendit, malisque suspicionibus artatur, estimans
ob educacionem iuvenum, quos socru sui cunctus
commiserat populus educandos, se regno rebusque
90 privari, illamque sibi dominatum nanciscituram uni-
versum, initoque perversissimo cum viris Belial con-
silio, toto annisu eam extinguere molitur. Venerabilis
autem et devota Christi famula Liudmila hoc agnito,
humilitatis atque paciencie arripiens arma contra ar-
95 rogancie stimulum, per internuncios mandare studuit
nurui, inquiens: Non aliqua regni tui porcio male
blandientis cupiditatis animum invasit meum neque
tui dominacionem cupio ullam habere. Recipe filios
tuos, et ut animo libet, regna cum illis, michimet vero
100 libertatem concede serviendi omnipotenti Christo,
quocunque tibi locorum placet. Verum ut adsolet
fieri semper, ut in quantum se humilitas pro Deo
incurvaverit, in tantum se arrogancie fastus, dyabolo
inpingente, erigat, mitissimam atque benignissimam
105 precem sancte Liudmile ductrix, nurus videlicet sua,
non solum suscipere, verum insuper audire contemp-
sit. Quod cernens Christi famula, memorans illud
apostolicum: Nolite resistere malo, sed date locum R 12,19
ire, et illud ewangelicum: Si persecuti vos fuerint in Mt 10,23
110 civitate ista, fugite in aliam, a civitate metropolitana
se cum suis auferens, castellum quoddam haut longe

svěřili mladého vévodu i s jeho bratrem Boleslavem Ludmile blahoslavené paměti, služebnici Kristově, na vychování, dokud by s pomocí boží nedosáhli síly dospělého věku.

Když to však uviděla matka řečených hochů, jež ovdověvši, užívala vladařské moci svého muže, z popudu ďáblova vzplála veškerým hněvem jedovatého srdce proti služebnici boží Ludmile a zlým podezřením byla svírána, domnívající se, že skrze výchovu jinochů, kterou svěřil všechen národ její tchyni, bude sama zbavena vlády a majetku a tato že si získá veškerou vladařskou moc. I dohodnuvši se se syny Beliálovými na přehanebném záměru, hledí vši mocí ji zahubiti. Ale ctihodná a zbožná služebnice Kristova Ludmila to poznala, a chápajíc se zbraně pokory a trpělivosti proti ostnu pýchy, dala po prostřednících vzkázati své snaše toto: „Po žádném podílu na tvé vládě nezatoužila má duše zlákána zlou žádostivostí, ani nechci panovati nad tebou. Vezmi si své syny, a jak je ti libo, s nimi vládni, mně však dopřej volnosti, abych sloužila všemohoucímu Kristu, na kterémkoli chceš místě.“ Ale jakož se vždycky stává, že čím více se pokora podle vůle boží ponižuje, tím více se pýcha ďáblem podněcovaná vypíná, tak velmi vlídnou a laskavou prosbu svaté Ludmily její snacha, vévodkyně, nejen s pohrdáním odmítla splniti, ale vůbec vyslechnouti. Když to viděla služebnice Kristova, pamatujíc na slova apoštolova: „Neodporujte zlému, ale dejte místo hněvu,“ a na slova evangelia: „Když se Vám budou protiviti v tom městě, utecte do jiného,“ odešla se svými lidmi z hlavního hradu a odebrala se na nedaleký hrádek, jenž se nazývá Tetín, tím více se

positum, cui vocabulum inest Tetin, adiit, tanto se
virtutum gemmis ornans, quanto cercior erat, mox se
persecutore persequente martyrii promereri victoriae
115 palmam, oracioni devotissime insistens, vigiliis et
ieiuniis insudans, elemosinis largam cunctis manum
prebens.

Beatus vero Wenceslaus tenere licet adhuc etatis
esset, cum matre degens, eciam spiritu prophecie
120 in illis tunc diebus claruit, cunctaque, que ventura
erant, Christo domino sibi revelante, cognovit aperta
visione. Noctis conticinio forte cuiusdam presbiteri
Pauli, qui sepe memorate beate memorie Liudmile
lateri devotus inherens, devotissime obsecundaba-
125 tur, atrium, quod amenis et vastis edium muniebatur
ambitibus, sub sancti Deoque pleni Wenceslai claris-
simo obtutu, omni menium cultu desertum et humane
possessionis habitacione omnino comparuit alienum.
Quod videlicet ipse, pulsa sompni carnalis gravitate,
130 cordis speculatione pervigili excitatus, quibusdam,
que visa sunt, prudenti sermone innotescens, subin-
deque quid verius futurum edita iam pronunciasset
ostensio, prophetanti ore edisserens, convocatos hu-
iusmodi dictis alloquitur: Sero me accubantem, dulces
135 amici vosque o familiares clientuli, noctis silencio
gravis et alta sustulit visio, quoniam Pauli presbiteri
porticum tota edificiorum sublimitate ac hominum
cultu videbam penitus desolatam. Quo viso mestus
deicior ac interna pro Dei fidelibus sollicitudinis
140 molestia consternor, sed tamen ut immensa omnium
cognitoris pietate in spem, qua credenti cuncta posse
promissum est, transferor, huius sompnii veritatem
imminente iam casu pernoscendam, clare solucionis

ozdobujíc drahokamy ctností, čím si byla jistější, že ji brzy dostihne pronásledovatel a že si vyslouží vítěznou palmu mučednictví, a trvala velmi zbožně na modlitbách, horlivě bdíc a se postíc a štědrá rukou všem almužny poskytujíc.

Ačkoli pak byl blahoslavený Václav ještě útlého věku, u své matky přebýváje, proslul již v těch dnech také duchem prorockým a poznal všecko, co mělo přijíti, neboť mu to zjevil Kristus Pán v jasném vidění. Jednou za ticha nočního se zdálo svatému a duchem božím naplněnému Václavovi, že zcela jasně vidí dům nějakého kněze Pavla, jenž setrváváje věrně po boku často jmenované Ludmily blahoslavené paměti velmi oddaně jí sloužil, – kterýžto dům byl utěšenými a prostornými ochozy dokola obehnaný – jak je zbaven všech krásných staveb a docela liduprázdný. A tu on zapadiv tíhu tělesného spánku a k bdělému rozjímání se probudiv, několika lidem oznámí moudrou řečí, co se mu zdálo, a vykládaje hned prorockými ústy, jaký pravdivý smysl by vylíčené už zjevení pro budoucnost mělo, takto osloví ty, které svolal: „Když jsem večer ulehl, drazí přátelé i vy, dvořané moji, za ticha nočního mne probudilo vážné a významné vidění. Neboť viděl jsem dům kněze Pavla zbavený veškeré nádhery stavební a od lidí zcela opuštěný. Jsem sklíčen zármutkem nad tímto viděním a těžce znepokojen starostí o věrné boží, ale přece, poněvadž nesmírné milosrdenství soudce všehomíra mne přivádí k naději, že člověk věřící, jak bylo přislíbeno, všechno dokáže, pokusím se vysvětliti jasným výkladem, směřujícím k bezpečnému objasnění věci, pravý smysl tohoto snu,

interpretamenta ad certam rei excussionem explanare
145 aggredior. Domorum namque visa destruccio felicem
ave mee Liudmile, sancte ac venerabilis matrone, por-
tendit obitum. Que videlicet matris mee, tam genere
quam operum eciam inquinacione gentilis, furiali
cum aliquot ministris, ad scelus eque paratis, facta
150 conspiracione, non multum hinc processuro tempore,
clanculum irruentibus perversorum armis, pro Chris-
tiani nominis ac fidei professione corporis crudelem
subibit passionem. Porticus autem, ut visio testatur,
populis deserta amplitudo, cleri nostro inclusi tutami-
155 ne, miserabilem prefigit e regno expulsionem tocius-
que substancie non debitam amissionem. Enim vero
execrabilis memorie genitrix mea secte vitali, quam
pro toto posse confiteri, colere, cordetenus sequi et
amare insto et posthac aliorum inrevocabilis insta-
160 bo, mordaciter invidens eosdem diversorum clericos
ordinum, quia mecum sentire non negant, ope terrena
privatos, regno severius eiectum iri molietur.
Hac denique sagacis coniectura predivinacionis mens
veri conscia minime frustratur, sed ut interpretacionis
165 congrua sonuerunt indicia erga iam scripte peremp-
cionem matrone clerique longo adiacencium ambitu
regionum in eius subieccionem, immo nitidissimam
largitatem se prompte concedentis ferocem expulsio-
nem, ordine incorrupto non longo iam post cuncta
170 constat fuisse impleta.

jenž již vbrzku skutečnými událostmi bude prokázán. Nuže zboření domu, které jsem viděl, věští šťastnou smrt svaté a ctihodné paní, báby mé Ludmily. Ta totiž v době nepříliš vzdálené v šíleném spiknutí, jež matka moje, jak podle rodu, tak podle hanebných skutků pohanka, zosnuje s několika pomocníky, stejně odhodlanými k zločinu, přepadena bude ozbrojenými ničemy, kteří tajně k ní přijdou, a pro vyznávání jména a víry Kristovy podstoupí kruté těla umučení. Nádherný pak dům lidmi opuštěný, jak vidění ukazuje, značí, že kněžstvo svěřené naší ochraně bude žalostně vypuzeno ze země a že nezaslouženě ztratí všechn svůj majetek. Neboť moje matka kleté paměti, zle nenávidíc živou víru, kterou já ze všech svých sil vyznávati, ctíti, ze srdce následovati a milovati nepřestávám a ani později nikdy nepřestanu, vynasnaží se tyto kněze rozličných stupňů, poněvadž jsou stejného smýšlení se mnou, zbaviti statků pozemských a kruté z knížectví vyhnati.“

V této bystré předpovědi se tedy jeho duch znalý pravdy nemýlil, ale docela ve shodě s jeho věšteckými výklady o zahubení jmenované paní a o krutém vypuzení kněžstva, které se v širokém okruhu přilehlých krajin ochotně poddávalo jeho panství, nebo spíše jeho skvělé štědrosti, v nezměněném pořádku se to všechno nedlouho potom, jak známo, vyplnilo.

Předmluva

Že Kristiánova legenda byla sepsána nejpozději ve 12. stol., dokazují bezpečně zlomky FR, FP a FP₂. Její datování do konce 10. století však záleží na tom, zda máme za pravý její prolog věnovaný biskupu Vojtěchovi. Pekař byl o pravosti prologu pevně přesvědčen a svému přesvědčení dal výraz mimo jiné touto případnou větou (WLL 155): „Kdyby byla Kristiánova legenda padělkem 12. nebo 14. století, pak musí být především její prolog drzým falzem (ein freches falsum).“ O padělatelské drzosti nemůže být v Kristiánově prologu ovšem ani řeči. Některé pochybnosti vyslovil o skladbě prologu přesto Chaloupecký (Na úsvitu křesťanství, str. 271, pozn. ke str. 103–104). Překvapuje ho vlastenecký ráz prologu, jak se nám dochoval, a domnívá se tedy, že byl někdy v XI.–XII. století přepracován a rozhojněn patriotickými motivy. Vlastenecký tón se však ozývá i v Kristiánově vyprávění o Strojnírovi, který se znelíbil svým stoupencům, protože v cizině zapomněl česky. Vlastenecký motiv nebyl tedy Kristiánovi cizí, leda bychom chtěli pokládat i toto Kristiánovo vyprávění za pozdější interpolaci, jak učinil právě Chaloupecký a jak jsme ho v tom nemohli následovat. Podobně vadila Chaloupeckému i zmínka na konci prologu, která podle jeho mínění prozrazuje, že autor prologu již věděl o svatosti a mučednické smrti Vojtěchově (o tom viz pozn. *prol.* 48).

Prolog 4/ Osobní (často klášterní) jméno *Christianus*, Kristián, je bezpečně doloženo v historických pramenech 9. a 10. století (o pozdějších dobách nemluvě). Jednomu z těchto Kristiánů, nově jmenovanému opatu u sv. Pantaleona v Kolíně nad Rýnem, poslal jeho arcibiskup Bruno po roce 954 (Ruotger, *Vita Brunonis*, Mon. Germ. hist. SS IV, p. 265)

napomenutí, v němž se praví mimo jiné: Ut sis, quod vocaris, cura, gentilitati ne degeneres. Hleď, abys byl tím, čím se jmenuješ, abys nepropadl pohanství! To je asi *příklad* té myšlenkové asociace, z jaké vyšel náš Kristián, když užil o sobě v projevu povinné skromnosti stejné homonymické hříčky. Podobných dokladů by se ovšem mohlo uvést víc. Chápat a překládat zde Christianus jako „křesťan“, jak učinil zejména *O. Králík*, je zbytečné a nesprávné.

Prol. 7/ Liudmila Píšeme zde i dále podle nejstaršího rajhradského rukopisu 4. kapitoly Kristiána z poloviny 12. století, sign. R 387. Bodecenský rukopis má *Liutmila* nebo *Luitmila*. V titulu legendy jsme výjimečně ponechali pozdější pravopis z ohledu na tradici.

Prol. 11/ ex eodem tramite *Trames* znamená příční nebo postranní cestu. U *Aula Gellia*, *Noctes Atticae* 13, 19 (20), 15 je užito tohoto termínu o pobočných větvích rodiny. Bylo by tedy snad možno přeložit naše místo: z vedlejší větve téhož rodu. Ovšem jinde u Kristiána (6,102) má *trames* význam cesta.

Prol. 31/ in partibus Lutheringorum seu Carlingorum

Karlovcí jsou členové franského rodu, jehož největší představitel byl Karel Veliký. Lotharovci se jmenovala větev tohoto rodu, jejíž příslušník Lothar II. se stal roku 855 králem severovýchodní, francouzské části Karlovy říše, která se podle Lothara II. později nazývá Lotrinskem. Obě jména dohromady zde znamenají asi „západní“, kulturně pokročilejší země.

Prol. 46/ nepos carissime Jeden z hlavních dokladů pro příbuzenství Kristiána s biskupem Vojtěchem. Viz úvod str. 137n. *Nepos* v obvyklém významu *synovec* se čte též u Kristiána I,67 o Svatoplukovi, synovci Rostislavovu.

Prol. 48/ qui vos meritis suis ad pontificale decus conscendere statuit etc. Již Dobrovský upozornil (*Versuche* III, 118) na shodu mezi touto větou prologu Kristiánova a slovy, jimiž pozdravuje Kosmův pokračovatel, *Fontes* R B, 339, biskupa Tobiáše po biskupském svěcení a jež nemohly být napsány dříve než v 90. letech 13. století. Znějí takto:

Omnipotens conditor et gubernator totius orbis, qui vos ad pontificale decus meritis vestris conscendere statuit, ipse vobis pro reportato lucro de creditis ovibus coronam glorie impertiri dignetur. (Všemohoucí původce a vládce celého světa, jenž vám dopomohl pro vaše zásluhy dosáhnouti hodnosti biskupské, necht' sám ráčí uděliti vám korunu slávy za užitek odevzdaný ze svěřených ovcí.) Kristiánovo *meritis suis* je obvyklý termín středověkého legendárního stylu, jehož se zpravidla užívá o zásluhách světců ve smyslu jejich účasti na vykupitelském díle Kristově. V tomto smyslu se vyskytuje v legendě Kristiánově jedenadvacetkrát. Kosmův pokračovatel užívá obratu *vestris meritis* na jediném místě o *zásluhách biskupa Tobiáše*, za něž ho Bůh odměnil hodností biskupskou. To zní sice vhodně jako poklona autorově církevní vrchnosti, ale je to méně křesťanské a nepochybně méně původní než Kristiánovo *meritis suis* vztahující se k sv. Václavu. – L. Duchesne (*Origines du Culte Chrétien*, Paris 1920, str. 497), cituje z rukopisu pařížského (?) kláštera Sv. Amanda z počátku 9. století starobyklý obyčej, že průvod, který doprovázel novosvěceného kněze, volal: *Tali presbytero talis sanctus elegit*. (Toho a toho kněze si zvolil ten a ten světec.) Jména se ovšem doplňovala od případu k případu. Podobně se zde uplatňuje představa, že si Vojtěcha vyvolil za biskupa sám sv. Václav. (Upozornění brněnského liturgika P. Frant. Pokorného.) – Jestliže tu kdo koho opsal, pak opsal Kosmův pokračovatel Kristiána a Zd. Fiala, který tvrdí opak (*Přemyslovské Čechy*, 2. vyd., str. 101; Hlavní pramen legendy Kristiánovy, str. 3 a 7) se mýlí stejně jako Dobrovský.

Prol. 50/ dum vobis in futuro apud Christum dominum coronam glorie ... acquisierit. Tato věta bývá vykládána jako bezděčná falzátorova narážka na svěectví Vojtěchovo, popř. jako pozdější interpolace. Musíme si však uvědomit, jak sv. Vojtěch toužil po slávě mučednické, a zmínka o tom v té souvislosti, jak to zde činí Kristián, nás nemůže překvapit. Ostatně Kosmův pokračovatel prosí také o korunu slávy pro biskupa Tobiáše, ač tu nemůže jít o žádnou podobnou narážku.

OBSAH

INCIPIT VITA ET PASSIO SANCTI WENCESLAI ET SANCTE LUDMILE AVE EIUS	8
POČÍNÁ SE ŽIVOT A UMUČENÍ SVATÉHO VÁCLAVA A JEHO BÁBY SVATÉ LUDMILY	9
Textová kritika. Značky rukopisů	113
Obecný úvod k poznámkám	126
Poznámky	142
Autorovy příspěvky k problematice kristiánovské	169
Poznámky k vyobrazením	171

KRISTIÁNOVA LEGENDA

K VYDÁNÍ PŘIPRAVIL,
Z LATINSKÉHO ORIGINÁLU PŘELOŽIL
A POZNÁMKAMI OPATŘIL
JAROSLAV LUDVÍKOVSKÝ
TYPOGRAFIE ZDENĚK STEJSKAL
VYDALO NAKLADATELSTVÍ
VYŠEHRAD. SPOL. S R. O.
V PRAZE ROKU 2012
JAKO SVOU 1083 PUBLIKACI
VYDÁNÍ VE VYŠEHRADU DRUHÉ
AA 7,8. STRAN 176
ODPOVĚDNÝ REDAKTOR
JAROSLAV VRBENSKÝ
VYTISKLA TISKÁRNA S-TISK, VIMPERK
DOPORUČENÁ CENA 248 KČ

NAKLADATELSTVÍ VYŠEHRAD, SPOL. S R. O.,
PRAHA 3, VÍTA NEJEDLÉHO 15
E-MAIL: INFO@IVYSEHRAD.CZ
WWW.IVYSEHRAD.CZ

ISBN 978-80-7429-291-0